

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VI

БРОЈ 6

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR VI
VOLUME 6

Accepted on December 26th 2017, at the 10th meeting of the SASA Department of
Language and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević-Dorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2018

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА VI

БРОЈ 6

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности
од 26. децембра 2017. године, на основу рецензија академика
Наге Милошевић-Ђорђевић и академика *Предрага Пићера*

Уредник
академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2018

© Српска академија наука и уметности, 2018

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године. У четвртном броју су текстови са Трибине из 2015. године. У петом броју су текстови са Трибине из 2016. године. У шестом броју су текстови са Трибине из 2017. године.

Прилози се објављују без измена. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
17. I 2017 – 5. XII 2017.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручне сараднице
Стасја Церовић • Биљана Јоцић

САДРЖАЈ

<i>Византијско наслеђе и српска уметности. Књ. 1–3 / главни уредници Љубомир Максимовић, Јелена Триван</i>	<i>11</i>
<i>Едиција Корени : српске земље, насеља, порекло сјановништва и обичаји [фотиописко издање радова Јована Цвијића и његових следбеника] / уредник и приређивач Борисав Челиковић</i>	<i>25</i>
<i>Прусии и виолина у Забели : о Михаилу Ђурићу њоводом њеиодиишнице њеиовој уиокојења : (2011–2016) / Данило Н. Басиа</i>	<i>43</i>
<i>Чувар достојанства филозофије : сјоменица о тодишници смрти академика Михаила Ђурића : (1925–2011) / приредио Данило Н. Басиа</i>	<i>43</i>
<i>Наука : сјање, сјаиетија, ѡерсјективе : зборник радова са научној скуиа одржаној 5. и 6. јуна 2015. / уредник Александар Косић</i>	<i>57</i>
<i>Свеиосии у развоју друштва : ѡрошлосии, садашњосии и будућносии / уредници Зоран В. Појовић, Бранислав Јеленковић</i>	<i>63</i>
<i>Минерални ресурси никла у Србији и уишцај на живошину средину / уредник Видојко Јовић</i>	<i>81</i>
<i>Фауна реишних водоземаца Србије / Георј Цукић, Тања Д. Вуков, Милош Л. Калезић ; уредник Радмила Пешановић</i>	<i>81</i>

<i>Зайамћења / Василије Ђ. Кресћинћ</i>	95
<i>Манастир Свуденица : 700 година Краљеве цркве / уредник Љубомир Максимовић, Владимир Вукашиновић</i>	107
<i>Свети Никитиа код Скопља : задужбина краља Милутина / Миодраћ Марковић</i>	107
<i>Србија и Русија : 1814–1914–2014 : међународни научни скупи 13–14. октобар 2014. године / уредник Михаило Војводић</i>	125
<i>Косовско-меџохијски зборник. 6 / уредник Михаило Војводић</i> ..	125
<i>Гени и џеном / уредник Милена Свевановић</i>	135
<i>Основи манипулација џенима / Милена Свевановић</i>	135
<i>Depleted uranium induced Petkau effect : challenges for the future / Svetlana Zunic, Ljubisa Rakic.</i>	156
<i>Дан Библиотеке САНУ посвећен Вељку Пејровићу (1884–1967–2017)</i>	177
<i>Свјане и џерсејктивне мултикултурализма у Србији и државама рејона : зборник радова са научној скупи одржаној 10–11. септембра 2015. / уредници Војислав Свјановчић, Горан Башић</i>	189
<i>Свјо српских академика у Колекцији Одговори Милоша Јевђића.</i>	209
<i>Тесла за сва времена / уредници Зоран В. Појовић, Дејан Појовић, Слободан Вукосавић</i>	225
<i>Од Сунчевој сисвема до џраница васионе / уредник Зоран Кнежевић</i>	225
<i>Модернизација Србије џрадицелским законима од 1837. до 1903. / [сакупио] Бранислав Крсћинћ ; уредници Часлав Оцић, Милан Лојаница</i>	247
<i>Глас САНУ ; књ. 426. Одељење друштвених наука ; књ. 32 / уредник Данило Басија</i>	247

<i>Епидемија њазносѝи и Србија / уредник Драѝан Миѝић</i>	<i>259</i>
<i>Знамениѝи Срби о Хрваѝима / Василије Ђ. Кресѝић</i>	<i>263</i>
<i>Великохрваѝске ѝреѝензије на Војводину, Босну и Херѝеѝовину = Greater Croatian pretensions to Vojvodina and Bosnia and Herzegovina / Василије Ђ. Кресѝић ; [ѝреводилица Таѝѝјана Ђосовић]</i>	<i>263</i>
<i>Љубомир Симовић / ѝрпредио Боѝдан А. Поѝовић</i>	<i>279</i>
<i>Именик ауѝора, уредника и ѝоворника</i>	<i>295</i>

Запамћења / Василије Ђ. Крестић. – Нови Сад : Матица српска, 2016

Говорили: академик Василије Ђ. Крестић
академик Коста Чавошки
проф. др Мира Радојевић

У Београду, уторак 11. април 2017. у 13 часова

КЊИГА У ПРВОМ ЛИЦУ

Отварам седму овогодишњу Трибину и са задовољством се обраћам председнику и осталим часницима САНУ, академицима и свима у Свечаној сали, захвалан што својим присуством одајете почаст онима који верују у писану реч, у књигу и њену моћ.

Књига коју данас приказујемо јавности издање је Матице српске. Наслов је: *Запамћења*. Радо бих говорио о оваквој именици, по навади, из љубави према ретким речима. Чини ми се да таквог наслова нема на српским издањима. Тражио сам, пропитивао сам, нашао нисам. И ето одмах прве изузетности која тражи разјасницу.

Али, главна изузетност је у средишту мемоара академика Василија Ђ. Крестића, у казивању у првом лицу, а свако казивање на такав начин је и привлачно и провокативно у исти мах. У поглављима, у одломцима, поступно, хронолошки, оштро и уверљиво, српски историчар говори о пореклу своје породице, о свом животном и радном успону, од детињства такорећи до данас. Говори о политичким, научним, просветним, академијским, спортским, изборним и другим појавама. Говори својски, крестићевски и по мемоарском обичају: строго према другима, нежно према себи.

Међутим, иако је реч о богатом штиву и успешном животу, о доследном ангажману у важним националним питањима и у науци, има разлога због којих се може рећи да је оваква књига дошла прерано. Јер, академик Крестић је од изласка књиге у прошлој години урадио толико послова да то заслужује нова поглавља. Нема сумње да ће тако да настави и да ћемо *Запамћења* у другом издању добити са допунама, можда и са изменама, с ублаженим речима о неким заслужним људима. Али, у томе је право аутора неприкосновено. Он ће одлучити како ће да учини.

О књизи говоре академик Коста Чавошки и проф. др Мира Радојевић. Скупу ће се обратити и академик Крестић.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

Коста Чавошки

ЗАПАМЋЕЊА ВАСИЛИЈА КРЕСТИЋА

После толиких вредних књига и расправа, проф. Василије Крестић се одлучио да објави своје мемоаре, за које је употребио српску реч „запамћења“. Мемоаре обично пишу државници и истакнути политичари, који сматрају да њима могу унеколико допунити, па и изменити представу коју утврђене историјске чињенице стварају о њима. Углавном постоје два мотива за писање мемоара: први је улепшавање представе о себи, а други је пребијање рачуна са својим неистомишљеницима и политичким супарницима. Прва врста је скоро безвредна, док друга може бити изузетно занимљива, пошто вешт писац добро зна да своје противнике најуспешније може наружити ако наводи поуздане и истините, а за њих непријатне и погубне чињенице.

Крестићеви мемоари не припадају ни једној ни другој врсти. Они су заправо спис о повести коју је Василије Крестић доживео и о људима с којима је у струци и науци сарађивао или се сукобљавао. Једини изузетак представља уводни део којим је хтео да прикаже да је припадник једне од најстаријих српских породица у Војводини и да је по дубокој старини Лала из Баната. Тако сазнајемо да су његови преци живели у Банату и пре Велике сеобе Срба 1690. године, да су се неки иселили у Русију, а да су током XVIII и XIX века били трговци, официри, свештеници, а касније адвокати и инжињери. Посебну пажњу посветио је свом прадеди Михаилу Крестићу и свом деди Васи Кре-

стићу, по којем је добио име, а потом и свом оцу, мајци и брату. Као историчар Василије Крестић је знао да се у монографији о Ђали или северном делу Баната Крестићи могу само поменути поред толиких других земљака и сународника, и да их једино он у својим мемоарима може подробније приказати и сачувати од заборава. И то је учинио са заиста дирљивом бригом и хвале вредном пажњом.

Оно што већ на почетку ових мемоара плени знатижељу читаоца, то су леп језик и израђен стил писања, који понекад заискри и надахнутим и упечатљивим речима. Тако поводом страшне несреће која је голобраде и војним вештинама необучене Ђалинце снашла на Сремском фронту, он вели да је то било „време туге, очаја, црнине и горчине“ (стр. 49), а поводом невоље која га је снашла у Новокнежевачкој гимназији још је додао да је то био његов „први сусрет са злим временима и нечасним људима“ (стр. 55). Ономе који је боље упућен у политичку филозофију и антропологију, Крестићеви прикази таквих моралних наказа какви су били Тома Гранфил, Слободан Берберски Лала и Људевит Дркулец били би већ довољни да развије теорију антрополошког песимизма.

Но, оно што је у овим мемоарима кључно, било је полазно начело којим се Василије Крестић приликом њиховог писања руководио. То је начело истине, односно став да историчар ни по коју цену не може и не сме да пренебрегне релевантну чињеничку истину. То своје полазно становиште Крестић је изградио још као млад историчар, а потврдио га у сучељавању с професором Васом Чубриловићем, који је покушао да га заустави у непристрасном и на неспорним научним чињеницама заснованом процењивању и квалификовању српско-хрватских односа. По казивању самог Крестића, Чубриловић је био „спреман на компромис, на прећуткивање истине, [...] заговарао [је] тезу да историчар не сме да кривотвори чињенице, али да понекад треба да прећути истину“ (стр. 113).

Василију Крестићу ни на памет није падало ово друго. Он је у својим радовима, па и у овим мемоарима, следио начело којим су се руководили сви велики историчари, а које је језгровито изразио Полибије када је рекао: „[...] Добар човек треба да воли своје пријатеље и домовину и заједно са пријатељима да мрзи њихове непријатеље. Но, када се неко бави историјом, треба све то да заборави и да често слави и обасипа похвалама своје непријатеље када то њихова дела захтевају, и да често кори и немилосрдно грди себи најближе људе када на то упућују грешке у њиховим поступцима. Наиме, као што се цело живо биће онеспособљава када му се одузме вид, тако и у историји остаје само некорисна прича када јој се одузме истина“ (*Историје*, I, 14). Уз

то Василије Крестић, као историчар, добро зна да потпун и релативно постојан суд о овим његовим мемоарима, као и о целокупном његовом делу, не изричу ове наше маленкости које данас говоре, него ће то кроз педесет и више година учинити потоњи историчари, чија имена у овом тренутку уопште не можемо знати. Зато је поводом Другог конгреса српских интелектуалаца и књиге *Српско ишћање данас*, која је из тог скупа проистекла, рекао да ће историчари изрећи свој суд о онима који су организовали овај Конгрес, њиховим намерама и јавним иступима (стр. 232). Ово, нажалост, не знају не само приземни него и најмоћнији политичари, који попут оног нашег савременика који је у свом разобручену самољубљу здружио психолошке портрете и Нерона и Калигуле, заиста верују да је довољно да им за живота скоро сви метанишу и на изборима дају своје непромишљене гласове.

Раније сам већ поменуо да историчар не треба да наводи баш све него само релевантне историјске чињенице, оне чињенице које су, по његовом суду, битне за приказ датих историјских збивања и улоге људи, а нарочито истакнутих појединаца у њима. Када су посредни тешке телесне повреде и озбиљне болести, попут повреде главе Хенри VIII на једном витешком турниру, која му је унеколико променила личност, и тешког дијабетеса од кога је умро, такве чињенице су и те како важне за разумевање улоге и политике владара и других моћних људи, али су можда сувишне у случају истакнутих историчара.

Једна од важних тема којом се Крестић позабавио у својим мемоарима били су унутрашњи односи у Српској академији наука и уметности, а нарочито питање да ли та највиша научна и уметничка установа треба повремено да разматра озбиљне па и пресудне политичке, економске и културне проблеме с којима се суочавају српски народ и држава. Повод за то били су недовршени Меморандум САНУ из 1986. године и изјава Николе Хајдина, објављена у НИИ-у, да је као председник протерао политику из САНУ.

Како су судбина Меморандума и збивања поводом њега мање-више познати, за почетак ћу навести добро промишљен Крестићев суд о њему. „Сматрам да је појава Меморандума звездани тренутак Академије, да је она тим документом доказала да је дорасла својим научним и националним обавезама и да је стога њен углед у народу, кад је с разних страна безобзирно била нападана, био на највишем нивоу“ (стр. 140).

У овом сажетом исказу, који садржи и прелепу синтагму „звездани тренутак Академије“, налазимо далекосежно објашњење шта Академија јесте и шта треба увек да буде. Када Крестић каже да се Меморандумом Академија уздигла до самих звезда, ми само можемо додати

да се 11. новембра 1948. године суновратила до самога дна када је сујетног и самољубивог Јосипа Броза Тита снисходљиво и удворички акламацијом прогласила за свог почасног члана. Негде између тог дна и врха кривуда путања ове Академије после Другог светског рата.

Василије Крестић даље објашњава да Меморандум није написан с намером да буде национални програм, који, иначе, попут *Начертанија* Илије Гарашанина, за ширу јавност, а нарочито за непријатеље мора бити и остати тајна. Меморандум је требало да буде само једнократан одговор на горућа националан и државна питања у једном изузетно кризном тренутку, када поред Комунистичке партије није било других делатних политичких установа. Но, како такође помиње да је приликом оснивања Академије 1887. године утврђено начело да се она не уплиће у политику, поставља се питање о каквој политици је овде реч.

По мом суду ти наши велики претходници имали су на уму текућу, а пре свега страначку политику која је у то време већ била укореењена и увелико делила јавност. У такву политику се наравно не треба мешати, па и сам Василије Крестић вели да је „одлучно [...] против тога да САНУ реагује на дневнополитичке догађаје“ (стр. 149). У политици, међутим, постоје два, и појмовно и практично, одвојена слоја за које је довољан здрав разум да би их разликовали. Први слој је текућа политика, која се брже или спорије мења и која, наравно, утиче на живот људи, али не допире до самих темеља на којима народ и држава почивају у свом духовном и културно-историјском постојању. Други је дубљи слој оних пресудних чинилаца и својстава, који један народ чине народом, а његову државу чврстом и постојаном.

Невоља наших савременика, па и академика, јесте у томе што нису увек кадри да одвоје та два битно различита слоја политике. Када се, рецимо, у новинама и на телевизији у исти мах појављују вести о кандидатима на председничким изборима и о њиховим изгледима да их добију, с једне, и о преговорима у Бриселу са владом самозване државе косметских Албанаца, с друге стране, њима се чини да је и једно и друго текућа политика у коју се не треба мешати. Прво је не само текућа него и страначка политика у коју САНУ заиста не треба да се уплиће. Друго је, међутим, одсудно питање очувања или распродаје нашег територијалног интегритета и суверенитета и Косова као стожера нашег националног и духовно-историјског идентитета. То управо има на уму Василије Крестић када тврди да је Хајдин протерао из Академије само сваку српску политику, а да је увео политику „прећутног саглашавања са свим што је чинила актуелна власт“ (стр. 158), што је, по мени, удворичка политика.

Велика заслуга Василија Крестића је коначно разоткривање такозваног југословенства Јосипа Јураја Штросмајера и његовог наводног пријатељства према Србима, због којег је 30. јануара 1869. године изабран за почасног члана Српског ученог друштва. То Штросмајерово југословенство Крестић је оценио „као лажно и притворно, које је само по имену било југословенско, а у својој суштини је било хрватско, па и великохрватско“ (стр. 195). А у својој књизи *Бискуи Штросмајер у свейлостии нових извора* Крестић је подробно анализирао преписку између Штросмајера и папског нунција у Бечу Серафима Ванутелија, чији се оригинали чувају у Тајном ватиканском архиву.

Тако смо сазнали да је Штросмајер, као добар Хрват, морао мрзети Србе, па њих означавати као „расколнике, шизматике, фоцијевце, бизантинце и крмељивце“ (стр. 308), док је као добар католик морао мрзети Жидове, и то страшно из дубине своје душе, па их ословљавати „као најгори људски сој, морални отпад и плев/у/“, који због убиства Исуса Христа носе на свом челу „неизбрисиви жиг проклетства“ (стр. 308). За Штросмајера Јевреји су били „најгори смутљивци, преваранти и грабежљивци“. Стога је „све зло овог света, мање или више долазило од покварених Јевреја, који су, у савезу са слободним зидарима, желели да овладају светом“ (стр. 308).

Посебну пажњу заслужује хајка којој је Василије Крестић био подвргнут због свог чланка „О генези геноцида над Србима у НДХ“, који је септембра 1986. године објављен у *Књижевним новинама*. Већ четвртог дана по објављивању био је нападнут у Дневнику П РТС-а, а потом је уследила харанга у *Комунистичу, Борби, Слободној Далмацији, Вијеснику, Ослобођењу, Оку, Данасу, Вечерњем лисћу, Гласу концила, Марулићу, Магур Szó-у, Дневнику* и другим листовима. Поред водећих јавних гласила, у ту прљаву кампању против Крестића укључили су се и водећи политичари онога времена као што су Јуре Билић, др Перо Плетикоса, Владо Готовац, Душан Митевић, Живко Кустич, Предраг Матвејевић, председница Друштва књижевника Хрватске Марија Пеакић-Микуљан и други.

О заснованости те критике можда најбоље казује потоње сведочење Душка Митевића на судском рочишту, када је признао да је оптужбу против Крестића на седници Председништва Градског комитета СКС изрекао „зато што није знао прави смисао речи генеза, што је судећи по њеном корену, закључио да је реч о генетици“ (стр. 200). Водећи хрватски политичари, историчари и књижевници нису били баш толико тупи и глупи као наш Душко Митевић. Оно што је њих погодило и ражестило била је чињеница да је Крестић необоривим доказима показао и доказао да замисао геноцида над Србима није настала неочекивано и напречац

1941. године, већ се дуго стварала и уобличавала током XIX и XX века, а изражавала у денационализацији, хрватизацији и асимилацији Срба у Хрватској, Славонији и Далмацији.

Они који читају Крестићеве историјске монографије, па и мемоаре, могли би стећи погрешан утисак да је Крестић само борац за истину, али не и национални и политички борац. Он је, међутим, изрицао политичке и моралне судове, али само поводом најозбиљнијих националних и државних питања. Тако поводом преговора које је руководство САО Крајине 12. октобра 1991. године у Паризу водило с амбасадором Хенријем Вајненсом, координатором тадашње Европске заједнице, у којима је и лично учествовао, Крестић вели да „Европа не мари за Србе ни онолико колико неки газда брине за свог пса“ (стр. 214). То би морали знати сви они који се залажу за беспоговорни улазак Србије у Европску унију по цену губитка Косова и Метохије, пошто Европљани, додуше, гаје псе, па их понекад и награде неком већом сумом за реформу државне управе, али их не примају у чланство.

У озбиљнијим расуђивањима о природи историографије има појединаца који тврде да су историчари обрнути пророци, који проричу оно што се већ догодило. Крестић је, међутим, био и прави пророк када је у писму Слободану Милошевићу, којим је одбио чланство у Главном одбору СПС-а, рекао да састав тог Одбора није добар и да „води фијаску не само будуће странке већ, можда, и Србије“ (стр. 207). Ово Крестићево пророчанство се, нажалост, обистинило.

Напослетку бих додао нешто што одговара мојој нарави која је склона иронији, па и сарказму. Поводом преласка Васка Попе и Бранислава Букурова у новоосновану Војвођанску академију наука и уметности, Крестић наводи да им је „обећаван [...] петоструко већи новчани додатак од оног који имају чланови САНУ“ (стр. 271). Тако смо сазнали како велики новац у двојници Банаћана може лако да разбуди војвођанерску самосвест.

И ови мемоари потврђују да се Крестић уздигао на раменима великих историчара прошлости, а да ће бити узор младим и часним историчарима у будућности.

Мира Радојевић

О ЗАПАМЋЕЊИМА ВАСИЛИЈА Ђ. КРЕСТИЋА

Првих година XX века, обраћајући се читаоцима *Српској књижевној гласника*, међу којима је било пуно оних који нису били само

сведоци него и ствараоци историје, Јован Скерлић им је упутио позив да, како је казао, напишу „приватне историје“ и не оставе незабеженим своје животе. По његовом уверењу, значај успомена увек је био „неисказано велик за моралну историју једнога доба, и за моралну биографију једнога човека“, поготово отуд што, истакао је, „званична спољна историја, суви биографски подаци нису ништа према тим драгоценим ’људским документима’, ситним појединостима обичнога живота, изражајима откривене природе, помоћу којих се васкрсава цело једно доба и цео један људски живот“. Код Срба пак та вредност је још већа, јер „живот брзо хуји и нигде периоде не протичу брже но у нашем младом и наглном народу, где се одвајкада све радило с ногу и од данас до сутра. Од 1848. па до данас, колико догађаја, какве промене, шта је праваца и идеја! Та промене које су извршене, та стања духовна која су нам данас туђа, треба да кажу они који су их видели и проживели“. Српским писцима и својим савременицима Јован Скерлић је из тог разлога ставио у дужност да „опишу доба које су проживели, борбе које су водили, идеје које су их кретале, сву моралну атмосферу коју су дисали, чак и ситнице свога живота и јавнога рада, оно што би се фигуративно дало назвати кулисе живота, да што потпуније васкрсну пред очима поколења своје доба, које изгледа тако близу а које је ипак тако далеко“.

Више него век доцније не можемо се похвалити утешном чињеницом да је апел уредника *Гласника* наишао на добар одзив или да су размишљања Јована Скерлића имала бројне истомишљенике. Чак и без детаљнијих пописа дневника и успомена неодољив је утисак да су тек ретки појединци, и поред замашности и важности разноврсних полова које су обављали, имали разумевање, потребу и вољу да заинтересованим савременицима, потомству и историји подаре своја лична сведочанства. Ако бисмо уз то међу онима који су се прихватили писања мемоара, утврђивали професије којима су припадали, углавном бисмо проналазили политичаре, војнике и, нешто мање, књижевнике и уметнике. Усуђујемо се рећи да су се бележењу успомена најређе посвећивали историчари, а зашто је то тако свакако захтева посебно одгонетање. Не чекајући одговор на то питање, објављивање *Зайамћења* академика Василија Крестића доживљавамо и као изузетак у домаћој историографији и као вредан историјски извор, значајну књигу у којој ће – с обзиром на улогу њеног аутора у науци и у друштву – различите категорије читалаца трагати за сазнањима која их првенствено занимају. Јер, у савременој српској историографији веома је мало историчара чији су стваралачки рад, јавна иступања и многострука ангажовања била, попут његових, јасна и препознатљива, а самим тим колико одобрavana толико оспоравана и злонамерно критикована.

Не бавећи се радозналцима који се надају да у свакој приватној историји могу пронаћи интимне детаље погодне за препричавања, верујемо да ће најшире читалачке кругове или ширу културну јавност, како се уобичајено каже, интересовати шта је академик Крестић написао о свом националном раду, подршци коју је дуги низ година давао националним покретима, удружењима и одборима, трудећи се да – као и у науци којој је посвећен – непобитним аргументима, упркос многобројним супротним тврдњама, докаже како све оно што је српско није уједно „великосрпско, националистичко и шовинистичко“. Јер, управо такав његов став злоупотребљаван је у покушајима да се при образлагању узрока који су довели до трагичног распада југословенске државе велики део одговорности припише српским историчарима и наводном утицају који су њихови тобоже ратноушкачки текстови имали на осећања нације и доносиоце судбоносних политичких одлука. Истом корпусу запитаности припада и интересовање за сусрете академика Крестића са европским званичницима, лажним и искреним миротворцима, а надасве са Слободаном Милошевићем, укључујући и њихове разговоре вођене после изручивања бившег председника Југославије Хашком трибуналу. Не покушавајући да било ком од тих питања дамо кључну предност, морамо истаћи и изнова обнављано занимање за Меморандум САНУ, чувени документ у ком су, понекад га чак и не прочитавши, сви критичари српске политике и српске нације налазили „доказе“ о тзв. повампирењу великосрпског национализма, према уверењу КПЈ (СКЈ) тог непресушног исходишту свег зла у југословенској држави још од времена првих њених резолуција о националном питању и нужности разбијања, по истој тврдњи, једне вештачке творевине.

Други, много ужи читалачки круг, у који бисмо сврстали „историчаре од заната“, превасходно двадесетовековце, мада је академик Крестић својим научним радом далеко више био посвећен претходном столећу, такође ће се интересовати за наведена и друга сродна питања, с тим што ће понуђеним одговорима приступити као прворазредном историјском извору и прилици да се упозна с научним тумачењем изложених збивања. Истовремено, историчари који се баве друштвеном историјом добиће и у овој књизи још једну потврду све присутнијег научног схватања да се у животу сваког појединца крије светска историја. Ако је притом тај појединац научник и у најплеменитијем смислу ангажовано људско биће, предности његовог сведочења неспорне су. С друге стране, будући да је аутор *Зайамћења* писао и о годинама проведеним на Филозофском факултету Универзитета у Београду, универзитетски наставници трагаће у вишедеценијском искуству овог професора националне историје новог века

и за путоказима који им могу помоћи у свакодневном школском и педагошком раду.

Истом кругу заинтригираних професионалаца, мада се не баве научним радом, припадају многобројни историчари који су имали срећу да им током студија часове држи управо академик Крестић, припадник једне од најплоднијих стваралачких генерација на Одељењу за историју, захваљујући чијем је раду, како је почетком 80-их година прошлог века писало у једном престижном недељнику, оно сматрано „најјачим“ на најпрестижнијем факултету у ондашњој, рецимо „великој“ Југославији. Јер, публикавање успомена о којима данас говоримо омогућило им је да се присете оних година у којима су, на пример, први пут слушали о упорној борби Срба у Троједној краљевини да им се призна статус политичког народа, о неодрживости представе о бискупу Штросмајеру као икони југословенства или о идејама Светозара Милетића.

Имајући у виду те широке кругове читалаца, из најразличитијих, мада и сродних мотива заинтересованих за садржину *Зайамћења*, смемо тврдити да сви они који њиховом читању буду приступили добронамерно неће бити разочарани. Јер, на првом месту пред нама је данас књига писца на чији смо господствено једноставни и јасни стил већ годинама и деценијама навикнути. Прецизност и разложност мисли и овог је пута праћена снажном и савршено чистом реченицом, разумљивом и неупућеном читаоцу, чијем ће уху, верујемо, пријати и понеки архаизам, давно заборављена реч, чија се старина природно уклапа у сећања на прошла времена, а казивања о њима чини драгим и присним. Говорећи о прошлом, као и о садашњем добу, академик Крестић је у складу с описиваним догађајем или појавом приповедао саосећајно где је осећања требало показати, духовито где се могло, сочно када је и живот доносио такве тренутке, оштро и одсечно у моментима у којима није скривао неслагање, па и гнушање над онима који су се понашали нечасно и неначелно.

На другом месту истакли бисмо дуготрајност забележених сећања, зачетих давне 1934. године у време погибије краља Александра, а сатканих од нераскидивог споја најличнијих догађаја и онога што су доносила историјска времена, нужно захватајући животе и судбине сваког детета и човека. Умешност којом је описано ово прожимање приватног и општег допринела је да се с готово подједнаким интересовањем прате дечачки несташлуци, страх од мађарских одмазди, понекад сурови школски режим, сећање на добре и мање добре наставнике, на студије историје, подстанарске муке, спортске активности, војничке дане, прва запослења, научна истраживања, тражење

одговора на животне изазове, универзитетску каријеру, рад у Српској академији наука и уметности, повремено незадовољство њеном политиком, одбрану истраживачких резултата, мучну нужност удаљавања од ауторитета старијих, заштиту националних интереса, смелост да се – ако је неопходно – буде усамљен и одабере тежи пут. Пратећи аутора *Зайамћења* кроз тај дуги низ ситуација, делом сличних онима које су доживљавале исте генерације, а још више кроз оне које задесе само ретке појединце, захвални читалац моћи ће да доста добро упозна самог писца, али и мноштво знаних и незнаних личности које су прошле кроз његов живот, остављајући невесео или, супротно, светао траг. Бескомпромисна искреност пак којом је говорено и о њима и о свему доживљеном упечатљива је у жељи да се не прећуте ни непријатне истине.

На исти начин незаборавним нам се чине оцене појединих збивања и размишљања о најзначајнијим историјским и савременим темама, попут положаја у коме се данас налази српски народ. Као такву доживели смо мисао да је Меморандум САНУ представљао њен „звездани тренутак“, а упоредо с њом и право мало предавање о томе шта треба да буде национални програм, ко би у његовом настајању требало да учествује и на који би се начин морао чувати од опасности свакодневне, политикантске злоупотребе. Свако ко буде прочитао те странице, чини нам се, вероватно ће се запитати да ли ће њихова поука стићи до оних чија реч има далекосежније последице од погледа једног историчара.

Тој, свакако не успут датој лекцији, могу се придружити и многе друге, због чега је тешко издвојити најупечатљивије. „[...] дан је довољно дугачак ако се обавезе рационално распореде“, написао је тако на једном месту академик Крестић, објашњавајући како је успео да још од 1961. године, када је објавио први научни рад, непрекидно пише и ствара, „ако се начини добар радни ритам и ако се тог радног ритма дисциплиновано придржавамо. Кад је о послу реч, био сам војнички дисциплинован и строг према себи, а онда и према онима који су ме окруживали. Бити такав није увек лако и пријатно, поготово није пријатно за околину“, закључивао је. Жртви која очевидно није мала, нарочито за оног ко се определи за такву спартанску дисциплину, формалну крутост умногome је ублажила безмерна љубав за историјску науку и њен значај. „Волео сам и волим посао којим се бавим“, истакао је академик Крестић, дајући охрабрење и свим другима који су се посветили проучавању прошлости. „Чврсто верујем да он није узалудан, да има дубоког смисла, да је друштвено користан и са становишта националних и државних интереса неопходан.“

Могуће је да је управо том његовом мишљу био руковођен и професор Чедомир Попов, када је у једном предлогу истакао безмерно поверење које академик Крестић има у „моћ науке“. По његовим речима, у њу је била уткана и давно настала мисао: „Оспорите ако можете истинитост мојих навода, а после клеветећите до миле воље.“ То што је пре много времена изговорио славни Мирабо истовремено је одговор, али и позив на подношење другачијег доказа, свима који су, између осталог, Василија Крестића прогласили „творцем теорије о геноцидности хрватског народа“.

Садржина *Зайамћења*, богата фактографија која је у њима сабрана, сажето вишедеценијско људско и научно искуство, путокази и поуке које она нуде како историчарима тако и културној јавности, потврђују да је Јован Скерлић, молећи савременике да за потомство забележе своје животе, знао зашто то чини. Јер, и у овој смо књизи пронашли оно што је пре једног века сматрао вредним памћења: моралну атмосферу времена, непоновљиви ритам прохујалог живота, покушаје сналажења појединца у временима која су на овим просторима готово увек тешка и изазовна. Свој покушај изношења личног доживљаја *Зайамћења* професора Василија Крестића завршили бисмо још једним његовим закључком, драгоценим сваком историчару у тренуцима сумњи и клонућа: „Ишао сам својим путем, следио сам сопствена сазнања и чврсто се држао научно проверених чињеница.“ И, на самом крају, једна запитаност без одговора: да ли је човек који је ово написао доиста случајно или по неком недокучивом мерилу уместо лекара постао историчар?